

УДК 341.96

Смолин Я.В.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ФАКТОРИНГУ (СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ)

Ця стаття присвячена питанням правового регулювання міжнародних факторингових операцій. Аналізується розвиток джерел правового регулювання у відповідній сфері. Досліджується співвідношення соціальних регуляторів в механізмі правового регулювання міжнародного факторингу.

Ключові слова: правове регулювання, джерела права, факторинг, міжнародні факторингові операції, факторингове зобов'язання, конструкція договору факторингу.

Настоящая статья посвящена вопросам правового регулирования международных факторинговых операций. Анализируется развитие источников правового регулирования в соответствующей сфере. Исследуется соотношение социальных регуляторов в механизме правового регулирования международного факторинга.

Ключевые слова: правовое регулирование, источники права, факторинг, международные факторинговые операции, факторинговое обязательства, конструкция договора факторинга.

This article is dedicated to the problem of legal regulation the international factoring operations. The source's regulation development in the proper field is analyzed. The social's regulators correlation in the factoring's international mechanism of legal regulation is explored.

Key words: legal regulation, sources of law, factoring, international factoring operations, factoring obligation, the contract of international factoring.

Постановка проблеми. В сучасному світі відбувається поглиблення інтеграційних процесів та формуванням глобалізованого суспільства. Активні зміни в суспільних відносинах опосередковуються інтенсивним розвитком правового регулювання міжнародних торговельних відносин з наступним його пристосування до потреб комерційної практики. Не є винятком в цьому плані і міжнародні факторингові операції. Дані міжнародної факторингової асоціації Factors Chain International свідчать про збільшення обсягу факторингових операцій за 2011 рік на 11.52% та зростання їх вартості на 23 мільярда 378 мільйонів євро [1]. З урахуванням цього, дослідження правового регулювання міжнародних факторингових відносин набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень. Значний внесок у дослідження правового регулювання факторингових операцій здійснювали ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема І. Безклубий, А. Комаров, А. Ердишевський, М. Русаков, Е. Шевченко, Н. Внукова, Н. Тараба, А. Приходько, Я. Чапічадзе, Є. Склеповий, Л. Новосьолова, М. Бурова, Ф. Феррарі, Ф. Селінджер Г. Фосатті та інші.

* здобувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Калакура В.Я.

Вивченню соціальних регуляторів у сфері міжнародного факторингу, зокрема *lex mercatoria* присвячені праці А. Приходько.

Метою цієї статті є дослідження стану правового регулювання міжнародного факторингу, співвідношення соціальних регуляторів у відповідній сфері та простеження тенденцій розвитку правового регулювання міжнародних факторингових операцій.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання факторингових відносин на міжнародному рівні здійснюється завдяки конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року. У зв'язку з невеликою кількістю учасників Оттавської конвенції, остання не набула універсального характеру. На сьогоднішній день, положення конвенції є чинними для Франції, Італії, Нігерії, Угорщини та Німеччини [2]. На думку К.М. Шміттгоффа, така особливість обумовлена поширенням положень конвенції лише на окремі види факторингових операцій [3, с. 232-233]. З урахуванням приписів ст.1, відповідно до якої боржники повинні бути повідомлені про відступлення права грошової вимоги [4], положення конвенції не поширюються на закритий факторинг. Таким чином, рівень уніфікації нормативних приписів що врегульовують міжнародний факторинг не відповідає повноті апробації останнього у контрактній практиці.

Обмеженість сфери дії конвенції за колом суб'єктів зумовила поглиблення правотворчих процесів на міжнародному рівні. Внаслідок цього ЮНІСТРАЛ підготувала конвенцію Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі 2001 року. Положення ч.1 ст.13 зазначеної конвенції передбачають можливість направлення боржнику повідомлення про відступлення права грошової вимоги та платіжної інструкції зі сторони цедента та цесіонарія [5], що створює можливість для проведення операції закритого факторингу [6, с. 267]. Таким чином, конвенція спрямована на розширення сфери правового регулювання міжнародних факторингових операцій та встановлення одноманітного правового режиму для уступки права грошової вимоги [5]. Зазначені вище конвенції залишаються основними уніфікованими актами розробленими для врегулювання міжнародних факторингових відносин.

Підготовка конвенції ЮНІСТРАЛ Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі 2001 року є наслідком невирішеності конвенцією УНІДРУА 1988 року питань, пов'язаних зі встановленням належного правового режиму обігу дебіторської заборгованості в межах проведення факторингових операцій. Оттавська конвенція регламентує лише конкретний зріз факторингового зобов'язання, а саме – уступку права грошової вимоги (ст. 5 – 12 конвенції) [4]. З урахуванням положень ст. 1 конвенції УНІДРУА факторинг може проводитись через договір уступки права грошової вимоги. Таким чином, конвенція не створює повноцінного правового забезпечення факторингових відносин. Як зазначає Н. М. Внукова, положення конвенції забезпечують мінімальне юридичне оформлення міжнародного факторингу [7, с. 73]. На думку Л. Г. Сфімової, конвенція поширюється на частину операцій по фінансуванню під уступку права грошової вимоги, охоплювану поняттям факторингу [6, с. 265]. В результаті цього, відповідне джерело права не може бути всеохоплюючим правовим регулятором міжнародних факторингових відносин, оскільки не створює належні правові механізми для реалізації гнучкої конструкції договору. Оскільки конвенція УНІДРУА Про міжнародний факторинг не може бути вичерпним джерелом правового регулювання міжнародних факторингових операцій, то застосування субсидіарних джерел є об'єктивною необхідністю. Положення ст. 4 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг до числа останніх відносить загальні принципи на яких ґрунтуються положення конвенції, та національне законодавство [4]. Як зазначає Ф.Феррарі, такий підхід до заповнення конвенційних прогалин має комбінований характер та сприяє одноманітності в правовому регулюванні [13]. На нашу точку зору, зазначені положення забезпечують єдність та диференціацію правового регулювання міжнародних факторингових операцій та є найбільш прийнятним з урахуванням дуалістичного характеру джерел міжнародного приватного права. У свою чергу, підхід втілений

у положеннях конвенції встановлює позитивний правопорядок для врегулювання міжнародних факторингових операцій.

Історія розвитку правового регулювання у сфері факторингу свідчить про те, що конвенційне право слідувало контрактній практиці, а не навпаки. Так, преамбула конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року передбачає, що суб'єкти правотворчості, усвідомлюючи факт важливості факторингу та його значення в міжнародній торгівлі, визнали за необхідне розробити єдині правила для створення правової бази, що стосується міжнародного факторингу [4].

Сучасний факторинг (old style factoring) виник в результаті поступового перетворення товарного факторингу на фінансовий [8, с. 7]. Генезис факторингу підтверджує, що сучасний факторинг розвинувся в результаті тривалої апробації відповідних контрактних відносин, як продукт комерційної практики. Учасники міжнародних комерційних відносин прагнули віднайти оптимальні правові механізми кредитування оборотного капіталу, що і сприяло виникненню факторингового зобов'язання. Систематичне та одноманітне застосування останнього в контрактній практиці сприяло створенню звичаєвого правила поведінки. Як правильно зазначає з цього приводу К.М. Шмітгофф, конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг може бути застосована в якості звичаю міжнародної торгівлі [3, с. 107]. Завдяки його подальшій формалізації в конвенційні положення, факторингове зобов'язання стало формально визначеними та набуло загальнообов'язкового характеру. Оскільки факторинг виник в результаті тривалого та систематичного застосування відповідної контрактної практики, то останньому властива звичаєва природа, а *lex mercatoria* є генетичним джерелом правового регулювання міжнародних факторингових операцій.

На думку О.О. Мережка звичай виникає в результаті розходження в національних законодавствах, що полягає у нездатності національних правопорядків забезпечити єдиний уніфікований підхід в регламентації міжнародних господарських зв'язків [10, с. 35]. Сучасний стан правового регулювання міжнародних факторингових відносин свідчить про наявність передумов для подальшого формування звичаю міжнародної торгівлі у відповідній сфері, а саме – невелика кількість учасників конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року та істотна відмінність у національних правових режимах, що застосовуються для регулювання факторингових операцій. З урахуванням цього, необхідність у визнанні звичаю міжнародної торгівлі в якості джерела міжнародних комерційних відносин у сфері факторингу зумовлена об'єктивними чинниками. Такий підхід до співвідношення джерел права відповідає потребам міжнародного комерційного обороту. Так, на думку А.А. Радіонова, опора права міжнародних комерційних відносин на звичай та практику є його характерною рисою [11, с. 12].

Незважаючи на це, конвенція Про міжнародний факторинг 1988 року не визнала правовий звичай в якості джерела права. Більш послідовною в даному плані є Конвенція ЮНІСТРАЛ Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі 2001 року. Положення ч. 3 ст.11 зазначеної конвенції передбачають, що у випадку міжнародної уступки дебіторської заборгованості вважається, що цедент та цесіонарій у випадку відсутності домовленості про інше мали на увазі застосування до уступки звичаю, який в міжнародній торгівлі широко відомий та часто застосовується сторонами відповідної сфери уступок чи відступлення відповідного виду дебіторської заборгованості [5].

Самодостатність положень конвенції залежить від повноти правового регулювання останньою міжнародних факторингових відносин. Положення ст. 1 конвенції ООН Про міжнародний факторинг 1988 року закріплюють конструкцію договору факторингу, юридична складова якої передбачає функції фактора, різні за своєю правовою природою. Юридична сфера діяльності фактора, передбачена положеннями пункту 2б) конвенції, відповідно до якої фактор має виконувати принаймні дві з таких функцій:

- фінансування постачальника, включаючи надання позики та здійснення авансових платежів;
- ведення обліку (головної бухгалтерської книги) щодо дебіторської заборгованості;
- пред'явлення до сплати грошових вимог;
- захист від несплат боржників [4], залишається неврегульованою.

Альтернативний характер останніх надає можливість розчеплення функціональних обов'язків фактора за умов проведення факторингової операції, у зв'язку з чим, казуальні конструкції договору факторингу відрізнятимуться за своїм юридичним змістом в кожному конкретному випадку її реалізації в контрактній практиці. Такі особливості правового регулювання створюють окремі труднощі в правотворчій та правозастосовній практиках. Гнучкість конструкції договору міжнародного факторингу ускладнює встановлення єдиного правового механізму регламентації факторингових зобов'язань та створює проблеми, пов'язані із заповненням існуючих в конвенції прогалин.

Оскільки, враховуючи положення ч. 2 ст. 4 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року питання які не достатньо чітко вирішені в положеннях конвенції повинні вирішуватись виходячи з загальних принципів на яких ґрунтується конвенція, то конвенційні прогалини долаються завдяки техніко-юридичному засобу «аналогії права». Саме такий спосіб подолання прогалин є найбільш оптимальним у випадку наявності первинних прогалин, коли неврегульованими залишаються відносини які повинні врегульовуватись суб'єктом правотворчості [12, с. 187]. На думку Ф.Феррарі такі принципи повинні бути виведені логічним методом з положень конвенції [13].

Застосування відповідного засобу зумовлене відсутністю нормативно-правових приписів які забезпечують реалізацію юридичної сфери діяльності фактора в межах конструкції договору міжнародного факторингу. Такий стан правового регулювання факторингу свідчить про поверхневність правового регулювання міжнародного факторингу незважаючи на наявність спеціалізованої конвенції. Таким чином, методологічні недоліки правотворчої діяльності при підготовці конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року призвели до того, що зазначена конвенція не виконала своєї функції в механізмі правового регулювання міжнародних факторингових операцій, а отже – закріплює лише загальні засади факторингової діяльності. При цьому, цілі правотворчої діяльності, визначені в преамбулі останньої не були досягнуті.

Норми конвенції передбачають можливість застосування національного законодавства в якості субсидіарного джерела правового з використанням колізійного методу правового регулювання. В положеннях конвенції ЮНІСТРАЛ 2001 року вперше на міжнародному рівні знайшли своє втілення положення колізійного права, завдяки якому ускладнюється механізм колізійного регулювання міжнародних факторингових операцій. Виникають альтернативні колізійні прив'язки, створюються правові механізми усунення конфлікту кваліфікації і т.д.

Втім, вітчизняне право є слабо адаптованим до регулювання міжнародних комерційних відносин. Аналізуючи колізійний метод правового регулювання міжнародних комерційних відносин, В.М. Корецький дійшов висновку про неефективність колізійного методу правового регулювання та необхідність пошуку нових правових засобів [14, с. 64-76]. Таку позицію відстоюють ряд дослідників у сфері міжнародного приватного права. Так, на думку А.А. Радіонова, сучасне право міжнародних комерційних договорів не пов'язано з діяльністю національних та міжнародних законодавчих інститутів. Формування останнього пов'язано із силою договору та діяльністю міжнародних арбітражів. Відмінності в національних правових системах значно ускладнюють міжнародні відносини у сфері торгівлі. Автор вважає, що національне та міжнародне право є недостатньо пристосовані для врегулювання міжнародних комерційних відносин [11, с. 15]. Норми національного права, спрямовані на врегулювання правовідносин в межах конкретної правової системи з притаманною кожній державі еконо-

мічною системою. З огляду на це, система національного права є більш консервативною та не пристосованою для динамічної зміни міжнародного торгівельного обороту [15, с. 83-84].

На думку Л.А. Лунца національне право не враховує особливостей міжнародного обороту, а використання колізійних прив'язок не може забезпечити належного врегулювання зовнішньоекономічних угод, оскільки окремі з них невідомі критеріям національних цивільних законодавств [17, с. 25]. Як зазначає Н.Вилкова, посилення інтернаціоналізації світової економіки супроводжується ускладненням форм договірних відносин, появою системи нових соціально – економічних зв'язків, нових учасників договірних відносин та зміни юридичних сторін їх діяльності [16].

Не винятком в цьому плані є також і договір факторингу. Останній є різновидом нового виду договірних відносин, невідомих традиційним видам, притаманним національним законодавствам. В положеннях більшості останніх відсутні окремі положення присвячені правовому регулюванню договору факторингу. За словами С.В. Овсейка, аналіз стану правового регулювання факторингових відносин в межах цивільних законодавств, не враховуючи законодавств, що використовують досить своєрідну законодавчу техніку, дає можливість виокремити наступні концептуальні підходи щодо договору факторингу: факторинг є різновидом купівлі-продажу, суброгації, чи цесії [18, с. 119].

На думку А.А. Приходько, недоліки в правовому регулюванні транснаціональних комерційних відносин не могли не позначитись на станові правового регулювання факторингової діяльності [19]. З урахуванням недоліків в матеріально – правовому та колізійному методів правового регулювання, учасники міжнародних факторингових операцій вдалися до саморегуляції міжнародних факторингових операцій.

Поширення приватноправової уніфікації міжнародних факторингових відносин є відображенням тенденції розвитку правового регулювання у відповідній сфері на сучасному етапі. До числа останніх можна віднести віднести Арбітражні правила, Загальні праила міжнародного факторингу операцій (GRIF), інструкцію DEX та ін.

Найбільш ґрунтовним серед них є Загальні правила міжнародного факторингу року (GRIF), підготовлені міжнародними факторинговими асоціаціями FCI та IFG у 2002 році на зміну Кодексу міжнародних факторингових звичаїв. На думку А.А. Приходько, віднесення зазначених правил до числа третього правопорядку підтверджується посилання в положеннях ст. 8 GRIF 2004 року на принципи добросовісності та взаємного сприяння [19]. Втім, основним аргументом належності останніх до числа *lex mercatoria* є створення Правил самими учасниками міжнародних факторингових відносин в цілях регулювання міжнародної факторингової діяльності [10, с. 20], а як наслідок – відсутність загальнообов'язковості та неформалізований характер останніх. Відсутність *opinio juris* свідчить про належність відповідних Правил до числа узвичаєнь. Зі змісту положень ст. 7 Правил GRIF слідує, що будь-який договір вчинений у письмовій формі між експорт-фактором та імпорт-фактором, що суперечить, відрізняється, чи виходить за межі цих Правил, матиме перевагу, чи змінюватиме будь-яку іншу умову, застереження, чи положення цих правил [20].

Правила GRIF орієнтовані на врегулювання факторингових відносин за умов існування фвохфакторної системи. Так, положення ст. 2 Правил GRIF передбачають 4 суб'єктів факторингових відносин, до числа яких можна віднести постачальника, дебітора, імпорт-фактора та експорт-фактора [20]. Як зазначає Н.М. Внукова, поява двох факторної моделі свідчить про розвиток ринку факторингових послуг [7, с. 92].

Можливість застосування положень конвенції для врегулювання міжфакторних відносин обмежується законодавчою аналогією. ст. 11 конвенції УНІДРУА 1988 року передбачає можливість застосування загальних положень про відступлення права грошової вимоги таким чином, ніби подальший правонаступник є фактором [4]. Втім, застосування такого засобу юридичної техніки є недостатнім з урахуванням обмеженої сфери поширення аналогії та аб-

стракністю конвенційних приписів. Правила GRIF мають вузькоспеціалізований характер по відношенню до положень конвенції, спрямовані на регулювання міжфакторних відносин та з урахуванням положень ст. 3 стосуються виключно продажу на кредитних умовах [20].

Навідміну від конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг, в положеннях якої юридична сфера діяльності факторів не знайшла належної деталізації, положення GRIF 2004 року врегульовують відносини пов'язані із визначенням прав та обов'язків фактора стосовно визначення кредитних ризиків, порядку здійснення оплати з боку боржника, порядку проведення обліку заборгованості, комісійної оплати, строки вчинення юридично значимих дій і т.д. Поява відповідного субправового джерела має позитивне значення, оскільки передбачає детальне врегулювання факторингової діяльності з питань, вирішення яких до цього часу ускладнювалось [19]. Таким чином, Правила GRIF призначені для регламентації міжфакторних відносин, які не набули належного матеріально- правового закріплення в положеннях конвенції.

Позитивний правопорядок, закріплений норми конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року має взаємовиключний характер стосовно різного роду узвичаєнь, які розвиваються в межах міжнародних факторингових асоціацій. Такий підхід до врегулювання конвенції не є досконалим, оскільки применшує значення третього правопорядку – *lex mercatoria*, що набув особливого поширення у сфері міжнародного факторингу.

З урахуванням цього, суб'єктивні правопорядки розвиваються автономно по відношенню до позитивного. Думається, що така особливість досягається завдяки звуженню дії принципу автономії волі, як різновиду колізійної норми (поняття автономії волі у вузькому розумінні) [21, с. 13]. Принцип автономії волі створює методологічну основу формування системи соціальних регуляторів як субсидіарних джерел правового регулювання міжнародних комерційних відносин. Остання передбачає можливість вільного вибору правопорядків *sui generis*.

Формулювання принципу автономії волі в положеннях конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року обмежує зміст колізійної прив'язки «*lex voluntatis*». Так, з урахуванням положень ч.2 ст. 3 конвенції виключення застосування цієї конвенції може стосуватись конвенції в цілому [4]. З урахуванням цього, можливість застосування поряд із публічним суб'єктивних правопорядків, визначених на підставі принципу «автономії волі» має взаємовиключний характер.

Підхід до формалізації принципу автономії волі у положеннях конвенції УНІДРУА не відповідає існуючим у вітчизняному законодавстві та у міжнародній правотворчій практиці підходам. Ч. 3 ст. 5 Закону України Про міжнародне приватне право № 2709-IV від 23.06.2005 передбачає, що вибір права може здійснюватись як щодо правочину в цілому, так і щодо його окремої частини [22]. Аналогічний підхід втілений також у положеннях конвенції ООН Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року: «Сторони можуть виключати застосування цієї Конвенції або, за умови додержання статті 12, відступати від будь-якого з її положень чи змінювати його» [23].

Більш досконалим в плані співвідношення соціальних регуляторів міжнародних факторингових операцій є конвенційний механізм, закріплений у конвенції ЮНІСТРАЛ Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі 2001 року. Преамбула конвенції ЮНІСТРАЛ 2001 року направлена на закріплення принципів та прийняття правил в галузі уступки права грошової вимоги, котрі дозволяють досягти визначеності і прозорості і будуть сприяти модернізації права в галузі уступок дебіторської заборгованості, забезпечуючи при цьому захист існуючої практики уступок та сприяючи розвитку нових видів практики [5]. Положення ч. 2 ст. 11 конвенції ЮНІСТРАЛ передбачає, що цедент та цесіонарій зв'язані будь-яким звичаєм стосовно якого вони домовились, і, у випадку відсутності домовленості про інше, будь-якою практикою, яку вони встановили у своїх відносинах. Зазначені вище положення спрямовані на досягнення цілей прийняття конвенції [5]. Таким чином, розробка від-

повідної конвенції спрямована на покращення конвенційного механізму взаємодії соціальних регуляторів в сфері міжнародного факторингу.

Положення правил GRIF пропонують протилежні концептуальні підходи стосовно врегулювання міжнародного факторингу порівняно із конвенцією УНІДРУА Про міжнародний факторинг. ст. 1 Правил GRIF 2004 року передбачає, що «під «факторинговим контрактом» розуміється контракт, відповідно до якого постачальник може або повинен передати права вимоги (у даних Правилах під «правами вимоги» у випадках, коли це допускає контекст, також розуміються частини прав вимоги) фактору, з метою, або без мети фінансування, для виконання як мінімум, однієї з наступних функцій: а) ведення бухгалтерського обліку; б) пред'явлення до сплати грошових вимог; в) захист від неплатоспроможності боржників» [20]. Такий підхід є більш вузьким по відношенню до конвенційного, відповідно до якого функція фінансування належить до числа рівнозначних із супутніми. Неузгодженість стосується також і положень ст. 12 правил GRIF, закріплює за уступкою права вимоги в межах факторингового договору універсальний характер. В той час як конвенція УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року та конвенція ЮНІСТРАЛ Про відступлення дебіторської заборгованості 2001 року - сингулярну.

Висновки. З урахуванням цього, збільшення питомої ваги нормативних приписів третього правопорядку – *lex mercatoria*, неповнота правового регулювання міжнародного факторингу, відсутність взаємоприйнятних концептуальних підходів у сфері правового регулювання міжнародного факторингу свідчить про те, що інститут міжнародного факторингу перебуває на стадії формування.

Враховуючи усе вищенаведене, варто зазначити, що поверхневість правового регулювання факторингових операцій конвенцією УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року зумовила активізацію правотворчої діяльності у відповідній сфері на міжнародному рівні. Загальними тенденціями розвитку правового регулювання відповідної сфери відносин на сьогоднішньому етапі є зростання кількості уніфікованих міжнародних актів у сфері факторингу, зростання питомої ваги норм *lex mercatoria*, вдосконалення конвенційного механізму взаємодії соціальних регуляторів міжнародних факторингових операцій та розвиток колізійного механізму правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Compared to Worldwide Factoring Turnover (in Millions of EUR): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fci.nl/about-fci/statistics/accumulative-factoring-turnover-fci-members>.
2. Статус Конвенции ЮНИДРУА о международном факторинге: Міжнародний документ № 995_a94 від 28.05. 1988: станом на 07.02.2001: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_a94.
3. Шмиттгофф Клайв М. Экспорт: право и практика международной торговли. [Текст]/К. Шмиттгофф. – М.: Юрид. лит., 1993. – 512 с.
4. Про міжнародний факторинг: конвенція УНІДРУА № 995_210 від 28 травня 1988 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210.
5. UN convention on the assignment of receivables in the international trade from 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/receivables/ctc-assignment-convention-e.pdf>.
6. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга пятая. В двух томах. Том 1: Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. [Текст]/М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 2006. – 736 с.

7. Внукова, Н.М. Основи факторингу: Навчальний посібник [Текст] / Н.М. Внукова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1998. – 174 с.
8. Бурова М.Е. Факторинг.[Текст]/М.Е.Бурова-М.: АО «Япония сегодня»:Коммерческий банк «АИРБАНК»,1992. – 63 с.
9. Богуславский М.М. Международное частное право: Международное частное право: Учебник.[Текст]/М.М.Богуславский – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 1994. – 416 с.
10. Мережко О.О. Транснаціональне торгове право (Lex mercatoria).[Текст]/О.О. Мережко – К., 2002. – 464 с.
11. Радионов А.А. Тенденции развития права международных коммерческих контрактов: автореф. дис. к. ю. н.: 12.00.03./А.А.Радионов; МГУ им.М.В. Ломоносова. – М., 2007 – 27 с.
12. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : Навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою)/Л.А.Луць. – К.: Атіка, 2007. – 412 с.
13. Franco Ferrari, General Principles and International Uniform Commercial Law Conventions: A Study of the 1980 Vienna Sales Conventions and the 1988 UNIDROIT Conventions on International Factoring and Leasing, 10 Pace Int'l L. Rev. 157 (1998): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol110/iss1/6>.
14. В.М. Корецький Очерки международного хозяйственного права/ В.М. Корецький . – Х.,1928.
15. Бахин С.В. Субправо (международные своды унифицированного контрактного права).[Текст]/С.В. Бахин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 311 с.
16. Вилкова Н.Г. Договорное право в международном обороте / Н.Г. Вилкова. – М.: Статут, 2004. – 509, [1] с. – (Договорное право). – Прил.: с. 424–510. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.adhdportal.com/book_3349.html.
17. Лунц Л.А. Курс международного частного права. Общая часть. [Текст]/Л.А. Лунц . – М. «Юридическая литература»,1973. – 384с.
18. Овсейко С.В. Международные банковские операции :Конспект лекций для студентов магистратуры [Текст]/С.В. Овсейко. – Минск: БГУ, 2001. – 307 с.
19. Приходько А.А., Филимонова М.В. Проблема источников международных факторинговых операций // Банковское право. – 2005, №4. – С. 2-5.
20. General Rules for International Factoring – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cqattorneys.com/enfiles/Conventions%20and%20usages/04-GENERAL%20RULES%20FOR%20INTERNATIONAL%20FACTORING.pdf>.
21. Задорожна С.М. Автономія сторін в міжнародному приватному праві: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03/ С.М. Задорожна; Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. – К., 2006 – 22 с.
22. Про міжнародне приватне право: закон України № 2709-IV від 23.06.2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
23. Про міжнародні договори купівлі – продажу:конвенція ЮНІСТРАЛ//Відомості Верховної Ради. – 1989, №36. – С. 107.